

Barangolás a Tapolcai-medencében

A Tapolcai-medence és tanúhegyei

Ahogy hajónk a Balaton északi partja felé közeledett, úgy tűntek elő a Tapolcai-medence páratlan szépségű hegyei a tó felett foszladozó párás levegőben. A reggeli napsütésben kirajzolódtak a Badacsony, a szigligeti hegyek és a Keszthelyi-hegység szürkés-kék vonulatai.

A Tapolcai-medence két meridián törés között süllyedt meg. Északról a Sümegi-hátság határolja, s egyben elválasztja a Kisalföldtől. Nyugatról a Keszthelyi-hegység jórészt lösszel borított, részint fehér dolomitból álló sziklás rögei határolják ezt a festői szépségű medencét. Egyik legszebb része a balatoni riviéra, amely Balatongyöröktől egészen Keszthelyig húzódik.

A Tapolcai-medencét valamikor teljesen kitöltötték a pannóniai rétegek. Ennek tetejére ömlött a bazaltláva az egykori aktív vulkánosság idején, és ez védte meg a pannóniai rétegeket a pusztító erőktől.

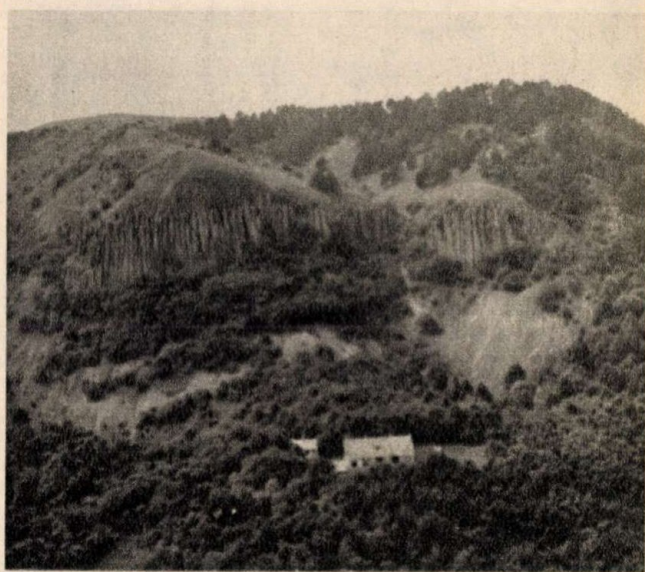
A dunántúli vulkanizmus bizonyos mértékű különállóságát támasztja alá a pannóniai emelet végén az új vulkáni tevékenységet jelző bazaltömlés, amely a Tapolcai-medencében is megfigyelhető. A kialudt tűzhányók vulkanológiai, közettani, valamint tájképi szépsége mindig magára vonta a hazai és külföldi szakembereket, turisták figyelmét.

Vitális István szerint, a láva egy- más utáni kiömlési sorrendjét alapul véve, többszörös vulkáni kitörésből származik a lávatakaró, ill. a vulkáni kúpok kialakulása. A lávatakaróban nemcsak egy vulkáni kráter működhetett, hanem több onthatta a vulkáni termékeket, és egyidejűleg egyikből is, másikkból is keletkezett különböző kőzetfajta.

Lóczy Lajos a bazaltvulkánok morfológiájából, térszíni helyzetéből, a kitörés formáiból és sorrendjéből fontos következtetéseket vont le.

A Szentgyörgy-hegy
bazalttorgonái
és a
lepusztulásukból
származó
törmelékjeit

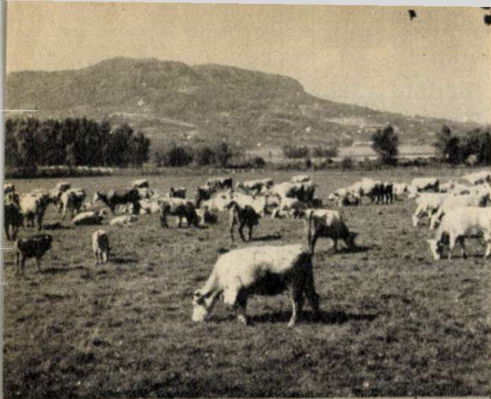
A kemény
bazaltból
felépülő
vulkáni romok
tanúhegyként
őrzik a felszín
eredeti
magasságát

Szerinte a bazaltvulkánosság a nagy miocén eleji árkos vetődések területén, a déli Bakony, a Balaton-felvidék és a Keszthelyi-hegység között fordult elő. Több kúrtóból kiömlött tufa- és lávatakarónak tekinti a Badacsony és a Szentgyörgy-hegy egy- séges vulkánjait is.

A Badacsony

A Badacsony és a többi egykori tűzhányó szigetszerű tanúhegyként emelkednek ki környezetükből, a Tapolcai-medence lapályosabb részeiből. Közülük tájképileg talán legvonzóbb és legszebb a Badacsony, amely jellegzetes csonka kúp alakú. Geológiai és esztétikai szempontból egyaránt lenyűgöző hegy. A Badacsony hegye félszigetszerűen nyúlik

A Szentgyörgy-hegy látképe Nemesgulács felől

A Gulács bazaltkúpja

A Csobánc védői előtt tisztelgő emléktábla a vár falán

a Balaton vizébe, majdnem a „lábát mossák” a tó hullámai. A kialudt hegy oldalán ma békésen teremnek meg a legjobb borszőlőfajták, majd az erdő koszorúja, a magasban pedig az acélszürke bazaltsziklák vadregényes világa következik.

A Badacsony geológiája szinte iskolapéldaként tárja szemünk elé a földtörténeti múlt emlékeit, a vulkanikus hegyek kialakulásának folyamatát. Az egykori pannóniai beltenger agyag- és homoklerakódása alkotja a Badacsony alsó, lankásan ívelő emelkedő részét. A kitörések folyamán erre ömlött a vulkáni hamu és láva, s miután megszilárdult, a legváltozatosabb geomorfológiai alakokat hozta létre. A Badacsony legszebb geológiai formái a bazaltoszlópok, amelyek sok helyen elérik a 60–70 m magasságot is, s mint egy hatalmas, megkövült orgona sípjai keretezik a vulkán kialudt csonka kúpját. A hegy süvegét likacsos bazalt alkotja, mivel még az erupció idején a forró láva a hegy e részén habszerűen kővé dermedt.

A vulkanikus kőzet jól dacolt az idővel, jól állta a szél és az eső kopató hatását. Az egykori tengeri üledékeket, az agyagot és homokrétegeket az évezredek folyamán a felszint pusztító erők elhordták, s így a Badacsony és társai tanúhegyként őrzik az eredeti felszín magasságát.

A Badacsony platóját erdő borítja, növényzete több vonatkozásban, mediterrán jellegű. A Badacsony szürke bazaltszikláit sok helyen igen

hangulatossá teszi a sziklákra felkaspaszkodó repkényborostyán (*Hedera helix*). A sziklarepedésekben él a törékeny orsócsiga. Régebben csak a Badacsonyban találták meg a ritkaságszámba menő élősködő növényt, a borostyán vajfűt, újabban Csopakon és a Somló-hegyen is előkerült. A Badacsony erdeiben él még a pirítógvőker (*Tamus communis*), ez a különös kúszónövény. Tavasszal sárgászöldben pompáznak a fűtös virágai, nyár végére bogyoít élénkpirosra érleli a nap.

A déli oldalon a bazaltmálladékon képződött talajt, a sok napfényt különösen kedvelik a szőlőkultúrák, s ebben még segít a Balaton fényt visszaverő ezüst színű tükre is. Itt teremnek a legjobb szőlőfajták, mustjukból forr az ország egyik leg híresebb bora, a badacsonyi.

A Folly-féle fenyőgyűjtemény

A Badacsony mellett a Kiskőrösi-hegyen, a badacsonyi állomás felé, a gyümölcsösök és szőlők között találjuk a páratlan értékű és szépségű Folly-féle fenyőgyűjteményt. Az arborétum megérdemel egy sétát. Itt gyönyörködhetünk hazánk egyetlen óriás fenyőjében (*Sequoia sempervirens*), de növelik értékét a duglaszfenyők (*Pseudotsuga menziesii*) is. Láthatunk itt különböző jegenyefenyőket, libanoni és himalájai cédrusokat. Szép látványt nyújtanak a kínai szűrősfenyők (*Cunninghamia lanceolata*) európai, japán és szibé-

riai vörösfenyők, (*Larix decidua*; *Larix leptolepis*; *Larix sibirica*), valamint a koreai és himalájai selyemfenyők (*Pinus armandi*, *Pinus wallichiana*) és mexikói simafenyő (*Pinus ayacahuite*).

A Folly-féle fenyőarborétumot 1910-ben telepítették, de az öreg fák közelében 15 éves, sőt egészen fiatal csemetéket is láthatunk ezekből a rendkívül értékes fenyőkből.

A Szigligeti hegyek

Aki hajóval közeledik a Szigligeti-medence lapályára, szinte észrevétlenül jut a hullámzó vízfelületről a sűrű nádasok, a vizenyős rétek világába.

Egy 1260-ból származó oklevél szerint „Quandam insulam in Balatino existentem”. Cholnoky Jenő, a neves geográfus professzor szerint is Szigliget neve aligha Szigligetből származik, inkább Szög, Szeg, Zeg. Zug többől keletkezhetett, ugyanis a magyar ember a folyók kanyarulataival körülvett felszízet szögnek, szegnek vagy zugnak nevezi.

Bredetzky 1803-ban azt írja, hogy a nádas egész Tapolca vidékéig felhúzódott. Ezt a mélyen benyúló öblöt még a Schrambel-féle atlasz is ábrázolja. Akkoriban a tó vize feljött egészen Raposkáig, talán Tapolcáig, Gyulakesziig, szigetté téve még a Szentgyörgy-hegyet is.

Az öböl partján emelkednek Szigliget varázslatos szépségű hegyei, az Óvár, a Rókarántó, a Királyné szoknyája. Amint láttuk, Szigliget hegyei valamikor szigetként álltak ki a Balaton medréből, nem is olyan nagyon rég még mocsaras, ingoványos láp vette körül a hegycsoportot, ezért joggal nevezik ma is Szigetnek.

Az Óvár csúcsán keskenyebb sávban bazaltláva taraj húzódik végig. Erre épült IV. Béla király idejében a vár, amely a török időkben az egyik legfontosabb Balaton vidéki végvár volt. A Rákóczi-szabadságharc leve-

rése után a várat császári parancsra lerombolták.

A romtól szinte varázslatos szépségű táj tűnik elénk. A Szigliget-Várhegy délnyugati oldalán festői környezetben lapul meg a falucska, amelyet a XVIII. sz.-ban telepítettek. Fehér házai magasan felkapaszkodnak a sziklás hegoldalra.

Érdemes megtekinteni az egykori Eszterházy kastélyt, valamint a 10 hektáros, szépen gondozott, védett parkot, mely jelenleg természetvédelmi terület.

Szigliget geomorfológiai csodájának számít a Rókarántó-hegy, amelyet szépen gondozott szőlőivel, prés-házaival, nyaralóival hamar megkedveltek a kirándulók. A Rókarántó-hegy lábainál találhatjuk meg az avasi romot, a bazaltból épült román kori öreg templom tornyát és romos falát, s a körülötte elterülő, pici temetőt.

Szigliget erdeiben is találunk különleges növényeket, így a mediterrán jellegű szúrós, örökzöld törpecserjét, az úgynevezett csodabogyót (*Ruscus aculeatus*), vagy a vízfolyások mentén gyakori vizitormát, amely magas C-vitamin tartalma miatt egykor a skorbut gyógyszere volt.

Az ingoványos, hatalmas rétségből szigetszerűen kiemelkedő Szentgyörgy-hegy valósággal ketté osztja a Tapolcai-medencét. A földtörténeti évmilliók és a vulkánosság munkájának egyik gyöngyszeme. A szabálytalan alaprajzú, csonka kúp alakú hegy legszebb részlete a 30–40 m magas, 3 m átmérőjű bazalt oszlopokból álló orgona, és környékén a kőzet aprózódásából származó kavicsstenger. A hegy déli lejtőjén látható vulkáni bombákkal valamikor az eruptív erők játszadoztak.

A hegyoldalt mindenütt gondozott szőlők borítják. Az apró pincék és préházak nagyon hangulatossá teszik a tájat.

Hazánkban csupán itt, a Szentgyörgy-hegyen lelhetjük meg a Földközi-tenger vidékéről származó cseling páfrányt (*Cheilanthes esmarantae*), és a *Pterogonium ornithopodoides* Huds. nevű mohát.

A Tapolcai-medence különös szépségű, kicsi bazaltfoltokkal takart tanúhegyei a Gulács, a kis Hegyes és Tóti-hegy. E tanúhegyekről a bazalt az idők folyamán már lepusztult. A Gulács-hegy 393 m magas, kúp alakját a kőfejtés sajnos alaposan megromlalta. Szerencsére a természetvédelmi szervek a kőbányászatot végleg megszüntették.

Magányosan emelkedik a síkság fölé Gyulakeszi határában a Csobánc bazalt-hegye. Geomorfológiai szempontból inkább a Szentgyörgy-hegyre, a Badacsonyra és a Halápra ha-

sonlít. A csobánci várromról nagyszerű kilátás nyílik a Tapolcai-medencére és tanúhegyeire, de festői képet nyújtanak a medence apró falvai is. A csobánci várromról jól látni, hogy megváltozott a határ a Tapolcai-medencében. Az egykori keskeny paraszti birtokok parcelláinak helyén a tsz-ek hatalmas táblái láthatók. Mint a természet óriási sakktablája, úgy látszik itt a vidék a Csobánc tetejéről: hatalmas haragoszöld kukoricatáblák, faközöldségek, sárga repceföldek, smaragdszínű búzák tarkítják a mezőt.

Csobánc várát 1255-ben kezdték építeni, a tatárjárás után. Ellenállt a törökök, majd a császári csapatok ostromának is. A Rákóczi-szabadságharc leverése után ezt is felrobbantották. Ma már csak a vár vén tornya, támpilléres kerítőfala, gótikus bejárata, óriási ciszternája és a vár-árok regél a múlttól.

Tapolca városa

Gyulakeszi felől jövet Tapolca városa peremét látjuk. Az ízléses, ipiszilon alakú házakat azt hiszem, sok városban megirigyelhetnék az emberek. Az erősen iparosodó kisváros rendezett utcái, régi patinás házai harmonikusan kapcsolódnak a modern épületekkel. A város alatt rendkívül szép és érdekes barlangrendszer rejtőzködik. A feltárt tavas barlang levegője gyógyító hatású, többek közt az asztmás betegek számára is. A barlangot lényegében nem a víz mechanikai munkája, hanem az oldó hatás alakította ki.

Tapolca egyik érdekessége a Malom-tó. A melegforrás vize a város közepén, mesterségesen körülfalazott medencében fakad, s bejut a tavas barlangba. Már Lóczy Lajos utalt arra, hogy a barlang vízszintje valószínűleg a melegforrás tavának duzzasztása következtében alakult ki. A tó vize kristálytiszt, fenéig lelátni, jól megfigyelhető benne a fürge cselék vonulása.

Megcsonkított hegyek

Visszapillantva a mögöttünk hagyott gyönyörű tájra, megcsonkított óriásként emelkedik ki környezetéből a Haláp. Csak akkor érzékeltük igazán a bányaművelés könyörtelen munkáját, amikor a Csobánc tetejéről néztünk a Halápra. Szörnyű látványt nyújtott az összevissza szabdalta hegycsonk.

A tönkretett erdőket, ha nagy áldozatok árán is, valahogy még csak fel lehet újítani, a pusztuló ritka növényeket, állatokat még megvédelheti az ember, de a megcsonkított hegyek, a tönkretett tájak meggyógyíthatatlanok.

A geológiai, biológiai és morfológiai szempontból páratlan értékű Tapolcai-medence vulkanikus hegyeivel együtt nemcsak hazánk, hanem Európa egyik legszebb tájegysége. Tisztelet illeti azokat a természetvédelmi szakembereket, akik szinte az utolsó pillanatban mentették meg a Badacsonyt, a Gulácsot, a bányaművelés teljes pusztításától.

A Tapolcai-medence ritka növényei

Lesenceistvánd mellett rendkívül szép látványt nyújt Uzsapuszta védett nyírfaterdeje. A Láz-hegy környékén kezdődnek, Sümeg–Nyírad–Badacsonyors vidékéig húzódnak a rózsaszínű csarabosok (*Calluna vulgaris*). Lesenceistvánd és Zalaszántód között sok helyen megtalálhatjuk az illatos virágú, jó nagyra növő seprőzanót cserjét (*Cytisus scoparius*), és a kedves borókafenyőket. Óslápjá különös biológiai, ill. botanikai értéket képvisel, hiszen itt a földtörténeti múlt növényei élnek még a jelen korban is. Ilyen a lápi nyúlfarkfű (*Sesleria coerula*), és a lila virágú lisztes kankalin (*Primula farinosa*). A Lesence-patak forrásvidékén megtalálhatjuk még a szép orchideát és a füzértékercset (*Spiranthes spiralis*), és az ugyancsak ritkaságszámba menő tarajos pajzshátú (*Driopteris cristata*). Uzsapuszta környékén gyönyörködhetünk még egy szép növényben, a Királynő gyertyájában. Régebben ugyancsak e vidéken még nagyobb számban fészkeltek a hazánkban ritka fekete gólyák.

A Keszthelyi-hegység

A Balaton nyugati végétől északra magányosan áll a Keszthelyi-hegység, amelynek legnagyobb részét dolomit alkotta kiemelt tömbje nyugatról határolja a Tapolcai-medencét. A hegység lábánál mindenütt megtalálhatjuk a pannon rétegeket, különösen ott, ahol valami megvédte a lepusztulástól. Déli lejtőjén kemény breccsa védi a sokkal lazább homokot. A hegység dombhajlatait, völgyeit szinte mindenütt szőlők, gyümölcsösök borítják. A Keszthelyi-hegységtől néhány kilométernyire északra bazaltömlések borították el a pannóniai rétegek felszínét. Így alakult ki a Kovácsi-hegy, a Tátika, a Sarvaly, a Szebbike, a Láz-hegy bazalt takarója.

A dombok, a hegyek oldalát, tetejét mindenütt lombos erdők, berkenyékkel vegyes tölgyesek borítják, bár sok helyen feltűnnek az erdei fenyők is. Érdemes megismernünk ezt a vidéket.

DR. BIERBAUER JÓZSEF